

ŠTIRIDESETLETNICA DELOVANJA SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE

Rozina Švent

20. februarja 1994 je poteklo natanko 40 let od ustanovnega sestanka Slovenske kulturne akcije (SKA). Sestanek je sklical g. Ladislav Lenček, vodil pa ga je prof. Alojzij Geržinič, ki je podal osnovne usmeritve nove kulturne organizacije, ki je osnovana "z namenom, da pospešuje in posreduje kulturne stvaritve, zlasti slovenske. Pri tem ji je vodilo najvišja kakovost, ki je dosegljiva. SKA ni društvo in nima namena odvzeti kateremu koli obstoječemu društvu ali siceršnji organizaciji delokroga ali celo članstva. Nasprotno hoče z vsemi obstoječimi združenji sodelovati in jih zlasti v njihovih kulturnih prizadevanjih podpirati. Povod njenemu osnovanju je dalo edinole spoznanje, da kulturne sile naših izseljencev še niso dovolj izčrpane in da je pravica izseljencev do čim višje kulturne ravni utemeljena."¹ Na prvem sestanku so izvolili tudi njeno vodstvo: predsednik - Ruda Jurčec, dva podpredsednika - dr. Tine Debeljak in Alojzij Geržinič, tajnik - Marijan Marolt in blagajnik - Ladislav Lenček. V okviru SKA so ustanovili še pet odsekov: vodstvo filozofskega odseka prevzame dr. Ignacij Lenček, leposlovnega Zorko Simčič, glasbenega dr. Julij Savelli, likovnega kipar Franc Ahčin in gledališkega Marijan Willempart.

Še bolj zanimivo je pojasnilo tajnika Marijana Marolta v prvi številki Glasa Slovenske kulturne akcije, ki je izšel aprila 1954. leta v Buenos Airesu in ima naslov "Zakaj nova kulturna ustanova" (citat) "Ko smo zapuščali domovino, smo bili priče žalostnega razdejanja. Kulturni molk, ki so ga zaukazali revolucionarji, se je izpremenil v uničevanje kulturnih dobrin. Oni, ki povelju k molku niso sledili, so bili vendar ovirani pri svojem delu, saj je bila domovina razdeljena na koščke, ki so bili vsak zase hermetično zaprti in še tam je bil kulturni delavec vedno pod nadzorstvom okupatorja in partizanskega vohuna. Tako je beg v svobodni svet pomenil ustvarjalcu končno priložnost do svobodnega izživljanja svojih darov. V svetu se nismo vrgli najprej - kot nekateri prejšnji izseljenci - na ustanavljanje pogrebnih bratovščin, ampak na osnovanje tiska in kulturnih društev; celo tista združenja, ki jim je bil namen politično delo ali socialno skrbstvo, so kulturnemu ustvarjanju posvetila znaten del svojega prizadevanja."

Že za prvo leto delovanja je SKA pripravila obsežen program dela: 20 kulturnih večerov, 2 samostojni prozni deli (Stanko Kociper: Mertik; Ivan Pregelj: Moj svet in moj čas), začetek izdajanja splošno kulturne revije Meddobje, mesečnik Glas Slovenske kulturne akcije in izdajanje znanstveno kulturnega zbornika Vrednote.

Prvi kulturni večer je bil 11. aprila 1954. Sestavljen je bil iz dveh delov. Najprej so si obiskovalci lahko ogledali razstavo slovenske krajine, kjer so bila prikazana dela sledečih umetnikov: Riharda Jakopiča, Matije Jame, Saše Šantla, Božidarja Jakca, Rajka Slapernika, Franceta Pavlovca, Franceta Miheliča, Lojzeta Perka in Bare Remec (skupno 20 del - od tega 18 oljnih platen, 1 grafika in 1 pastel). Drugi del večera je imel naslov *"Misel, melodija in kretnja"*, sestavljen je bil iz govora predsednika Jurčeca, sledila je dramska kantata Al. Geržiniča *"Balada o materi"* na besedilo dr. T. Debeljaka iz Velike črne maše za pobite Slovence, pianistka Ančica Kralj je zaigrala *"Slovanski capriccio"* avtorja Gojmirja Kreka in Benjamina Ipavca *"Fantazija po napevih Jenkove pesmi Naprej"*, M. Marolt je imel predavanje z naslovom *"Iz trdnih temeljev - kvišku!"*. Ob koncu je bilo uprizorjeno drugo dejanje iz Gheonovega misterija *"Igralec in milost"* v prevodu Nikolaja Jeločnika. Skupno se je prvega kulturnega večera udeležilo 250 ljudi. Udeležencem večera je literarni odsek SKA razdelil tudi anketne pole, na katerih je bilo zastavljenih 11 vprašanj o željah in pričakovanih bralcev. Svoje odgovore je poslalo 49 anketirancev - njihovi odgovori so vodstvu služili za nove smernice delovanja SKA. Analiza *"Ankete 1954"* je bila objavljena v Meddobju št. 1-3 v letu 1955. V njej je Zorko Simčič prevzel del ocene, ki jo je napisal Vinko Beličič in je bila namenjena izdaji 2. knjige Vrednot: *"Kljub vsemu prilepljanju na internacionalno gibanje naša literatura ne more v zares svetsko širino. Skoraj bi mogli govoriti o nekem novem, to pot progresivnem domačijstvu, dostikrat prav vulgarno surovem... Če je kdaj prej literarna kultura dušila umetniško spontanost, današnje miselne revščine v delih, ki jih uradna kritika oznanja za standardna dela nove dobre slovenske proze, ne moremo razložiti drugače ko z nizko kulturo njih tvorcev. Dokler slovenski romanopisec ne bo znal združiti velike tehnične izobrazbe, globoke in obsežne kulture in res plemenite človečnosti, bomo Slovenci zaman čakali na svoj veliki tekst."*

27. januarja 1955 je SKA razpisala natečaj za Božično leposlovno nagrado za leto 1955 v skupnem znesku 10.000 argentinskih pesov (darilo neimenovanega mecena za poživitev slovenskega knjižnega ustvarjalnega

dela). Žirijo so sestavljali: Vinko Brumen, Tine Debeljak, Alojzij Geržinič, Ruda Jurčec, Milan Komar in Zorko Simčič. Na natečaj je prišlo 11 del (pet pesniških zbirk, ena drama in pet proznih del). Prvo nagrado je žirija podelila delu Ljubljanski triptih, avtorja Rude Jurčeca; drugo nagrado je dobilo delo Človek na obeh straneh stene, avtorja Zorka Simčiča; in tretja nagrada Osnovno govorjenje in petje, avtorja Franceta Papeža. Vsa tri nagrajena dela so leta 1957 izšla pri SKA v knjižni obliki in še danes predstavljajo sam vrh zdomske književnosti.

V naslednjem desetletju delovanja SKA so bile osrednje osebnosti avtorji: Ruda Jurčec, Tine Debeljak, Zorko Simčič, Alojzij Geržinič, Rafko Vodeb, Vinko Brumen, Nikolaj Jeločnik, Ladislav Lenček in France Papež. Ves čas sta bolj ali manj redno izhajali reviji Meddobje in Glas SKA, ki sta prinašali poročila o kulturnih dosežkih v domovini, zamejstvu in zdomstvu. Ob tem so izhajale tudi redne in izredne izdaje knjig, ki predstavljajo dosežke na področju zdomske književnosti, znanosti, likovne, glasbene in gledališke dejavnosti.

Kriza v delovanju SKA se je najbolj poglobila leta 1968, ko je njen predsednik Ruda Jurčec predlagal imenovanje posebne komisije, ki naj bi pripravila nova pravila za delovanje SKA, ker stara pravila niso več odgovarjala zahtevam uspešne organizacije (majhen krog članov SKA je delovanje organizacije vedno bolj usmerjal na ozko področje obravnavanja slovenske preteklosti in sodobne kulturne in politične dejavnosti - zavzemal se je za bojevito protikomunistično delovanje). Komisija, ki so jo sestavljali Božidar Fink, Stanko Kociper, Alojzij Kukovica, Ladislav Lenček in Marko Kremžar, je morala v šestih mesecih pripraviti predlog novih pravil. Tako je prišlo 22. marca 1969 do nadaljevanja seje prekinjenega občnega zbora (iz maja 1968). Navzočih je bilo 17 ustvarjalnih članov, ki so imeli še pooblastila 23 odsotnih članov. Ker se člani komisije niso mogli zediniti, so se morali udeleženci odločiti o dveh predlogih pravil. Sporen je bil predvsem 1. člen novih pravil:

Prva skupina (Božidar Fink in Stanko Kociper) je predlagala sledeči tekst: *"SKA je organizacija slovenskih protikomunističnih kulturnih delavcev in podpornikov v zdomstvu, ki hočejo z ustvarjalnim in posredovalnim delom prispevati k obrambi in bogatenju duhovnih vrednot človeka in narodne skupnosti ter se vključuje v boj za svobodo slovenskega naroda."*

Druga skupina (Alojzij Kukovica in Ladislav Lenček) je predlagala: "SKA je organizacija slovenskih zamejskih in zdomskih kulturnih delavcev, ki žele z ustvarjalnim in posredovalnim delom pomagati pri ustvarjanju in širjenju kulturnih vrednot, posebno slovenskih." Ta skupina je predlagala še dodatni 3. člen: "Idejni temelj organizacije je naravni etični zakon, potrjen in izpopolnjen po krščanskem svetovnem nazoru." S tem dodatnim členom so hoteli poudariti načelen odklon od vseh idejnih tokov, ki niso v skladu s krščanstvom (komunizem, kapitalizem, rasizem in drugi izmi). Takšna pozitivna formulacija idejne usmerjenosti SKA je z enim členom zajela vse idejne sovražnike krščanstva, čeprav izrecno ni imenovala nobenega, medtem ko negativna formulacija "proti" tega ni zmogla.

Ob končnem glasovanju je bil z večino glasov sprejet drugi predlog (23 za in 17 proti), zato je poražena skupina (Ruda Jurčec, Alojzij in Marija Geržinič, Božidar in Neda Fink ter Filip Žakelj) zapustila občni zbor. Na občnem zboru so izvolili tudi novo vodstvo: predsednik - Tine Debeljak, podpredsednik - Marijan Eiletz, tajnik - Alojzij Kukovica, blagajnik - Ladislav Lenček. Novi vodje odsekov: Vinko Brumen (filozofski), Nikolaj Jeločnik (gledališki), Marijan Marolt (likovni), Mirko Gogala (teološki), preostale vodje odsekov pa so imenovali kasneje.

V štiridesetletnem delovanju je SKA opravila izredno pomembno kulturno poslanstvo. Skrbela je za ohranjanje slovenske misli in jezika v tujini in s tem preprečevala nevarnost, ki je grozila zdomcem, da se izgube in izničijo v tujem svetu.

Na založniški polici Slovenske kulturne akcije se je nabralo preko 150 samostojnih enot (sem so všteti tudi zvezki revije Meddobje in 4 knjige Vrednot) in preko 500 številčk Glasa SKA.

OPOMBA

¹ Ustanovitev Slovenske kulturne akcije. Meddobje 1/1954, št. 1/2, str. 77.